

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ที่สุดของจิต

พูดเมื่อเช้านี้ก็บอกว่าจิตเป็นของสำคัญ วันนี้ก็ต้องย้ำอีกว่าจิตเป็นของสำคัญ จิตเป็นธรรมชาติรู้ มีรู้อย่างเดียว..จิต รู้ตัวรู้ชั่ว รู้เป็นคำวิพากษ์วิจารณ์ นั่นเป็นกิจของจิต แสดงออก ว่าเป็นเรื่องของสติบ้าง เป็นเรื่องของปัญญาบ้าง แต่จิตแท้ ๆ ไม่มีกิจวิการอาการออกใช้ เป็นความรู้เท่านั้น ถ้ากิจแสดงออกจากจิตก็รู้ตัวรู้ชั่ว รู้สุขรู้ทุกข์ รู้กินรู้สรวรเสริญ นี่เป็นกิจวิการอาการออกมาแล้ว

สิ่งเหล่านี้เป็นของไม่แน่นอน เพราะเป็นกิจวิการ เป็นอาการของจิต มีการเกิดการดับรับทราบแล้วก็ดับไป ๆ เช่นเดียวกับท่านเรียกว่าวิญญาณ คือความรับทราบจากอายตนะภายนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เข้ามาสัมผัสกับทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็ทำให้เกิดวิญญาณขึ้นมา คือรับทราบตามขณะที่สิ่งนั้นมาสัมผัส แล้วดับไปในขณะที่สิ่งนั้นผ่านไป

ความรู้ย่งนี้ท่านเรียกว่าวิญญาณ หรือเรียกว่าอาการของจิต เช่น สังขารความคิด ความปรุง ก็เป็นอาการของจิต จิตเมื่อแสดงอาการแล้วก็หาประมาณไม่ได้ แต่เมื่อไม่มีอาการใด ไม่แสดงอาการใดเลย ก็มีอย่างเดียวยคือรู้

แต่รู้ของเรากับรู้ของท่านผู้บริสุทธิ์นั้นผิดกันมาก รู้ของเรามีสิ่งเจือปนอยู่ในรู้ ของพระชีณาสพคือพระอรหันต์ท่าน ไม่มีอันใดเจือปน มีแต่ความรู้ล้วน ๆ ความรู้ล้วน ๆ ที่ไม่มีอะไรเจือปนนั้นแลเป็นความรู้ที่วิเศษ เป็นความรู้ที่อัศจรรย์ เป็นความรู้ที่ทรงไว้ซึ่งความสุขเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มภูมิจานของจิตที่บริสุทธิ์ สุขก็เต็มภูมิ คงเส้นคงวา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปรปรวนเหมือนโลกทั้งหลาย เหมือนอาการต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในโลกซึ่งเต็มไปด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนตตา แต่จิตนี้ไม่เป็นเช่นนั้น นี่หมายถึงจิตของท่านผู้ชำระได้บริสุทธิ์เต็มภูมิแล้ว

แต่หลักแห่งการท่องเที่ยวในวัฏสงสาร คือในภพชาติต่าง ๆ นั้น จิตเป็นหลัก จิตเป็นตัวสำคัญ จิตเป็นตัวการ ท่านจึงเรียกว่าสังสารจักร ก็คือหมายความว่าความเปลี่ยนแปลงไปตามกฎแห่งกรรม เพราะจิตอยู่ใต้อำนาจของกฎแห่งกรรม กรรมพาหมุนไปอย่างไรก็ต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรมนั้น ๆ เนื่องจากจิตยังไม่พ้นวิสัยของกรรม

นอกจากจิตพระชีณาสพเท่านั้น นั่นท่านพ้นแล้ว ขึ้นชื่อว่าสมมุติไม่เข้าไปเกี่ยวข้องได้เลย ไม่ว่าสมมุติดีสมมุติชั่ว สมมุติประเภทใด ท่านอยู่เหนือสมมุติ คำว่าเหนือก็คือว่าไม่

มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องได้ จิตนั้นก็ไม่เกี่ยวข้องกับอะไร เป็นความรู้โดยหลักธรรมชาติของ
ตนอยู่เช่นนั้นเมื่อบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว นี่เป็นที่สุดของจิต สุดที่ตรงนี้ สุดที่ตรงบริสุทธิ์

การท่องเที่ยวเกิดแก่เจ็บตายในภพน้อยภพใหญ่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เมื่อ
มาสิ้นสุดก็มาสิ้นสุดที่ตรงนี้ เหตุใดจึงต้องมาสิ้นสุดที่ตรงนี้ เพราะสาเหตุที่ให้ท่องเที่ยว
ได้แก่เชื้ออันหนึ่งที่แฝงหรือแทรกซึมอยู่ภายในจิตหมดสิ้นไป มีแต่จิตล้วน ๆ จึงไม่เข้าไป
ปฏิสนธิในภพกำเนิดใดทั้งสิ้น

ถ้ายังไม่บริสุทธิ์เราจะปฏิเสธว่าตายแล้วไม่ได้เกิด หรือจะเป็นความเห็นโดย
ถ่ายเดียวตามความเข้าใจของตนว่าตายแล้วสูญก็ตาม ธรรมชาติอันนี้ไม่เป็นไปตามความ
เข้าใจความคาดหมายของผู้หนึ่งผู้ใด เพราะธรรมชาตินี้เหนือความคาดหมาย แต่
เป็นใหญ่ในตนของตนเอง คือเรื่องของกรรม สัตว์โลกจึงต้องหมุนไปด้วยกัน

ไม่ว่าชนิดใด ไม่ว่าสัตว์ในน้ำ บนบก บนอากาศ ภพละเอียด ภพหยาบ เช่น พวก
ภพที่เป็นทิพย์ อย่างภูตผี เทวบุตรเทวดา อินทร์ พรหม เหล่านี้เรียกว่าภพละเอียดที่ไม่
สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อ แต่จิตก็ยังไปกำเนิดเกิดได้ในภพเช่นนั้น ภพหยาบ ๆ เช่น
ภพสัตว์ ภพบุคคล เกิดเป็นสัตว์เป็นบุคคล ในน้ำบนบกก็เกิดได้ ขอแต่กรรมพาให้ไปเกิด
กรรมเป็นผู้กำหนด กรรมเป็นผู้พาให้ไป

ในระหว่างที่จิตท่องเที่ยว ต้องท่องเที่ยวเพราะอำนาจแห่งกรรม ไม่ได้ท่องเที่ยว
เพราะอะไร ท่านจึงสอนให้สร้างกรรมดี เพื่อกรรมดีนั้นจะได้พาไป ในเวลาที่ยังไม่ได้พ้น
โลกพินสงสาร พ้นจากความเกิดแก่เจ็บตายในภพน้อยภพใหญ่ ก็ขอให้มีความสุขในระยแห่ง
ภพนั้น ๆ ก็ยังดี เช่นเดียวกับเราเดินทางมีเครื่องป้องกันตัว ร่มเราก็มี รองเท้าเราก็มี ฝน
ตก แดดออก เราก็กันร่มกันฝน ร้อนทางพื้นเราก็ใส่รองเท้านั่น ร้อนไม่ร้อนแผดเผา ไม่
หนาวจนเกินไป เพราะมีสิ่งป้องกันตัว สิ่งป้องกันตัวนั้นแหละเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งหลาย
ได้ ผิดกับคนที่ไม่มีเครื่องป้องกันตัวใด ๆ อยู่มาก

มีคนสองคนเดินทางไปด้วยกันนั้นแล คนหนึ่งไม่มีเครื่องป้องกันตัวอะไรเลย ฝน
ตกก็ถูก แดดออกก็ถูก เรียกว่าตากทั้งแดดทั้งฝน ทางพื้นก็ร้อน ข้างบนก็ร้อน ข้างล่างก็
ร้อน คนทั้งสองนี้เดินทางไปด้วยกันในระยะทางขนาดเดียวกัน จะมีความบอบช้ำต่างกันอยู่
มาก คนผู้มีเครื่องป้องกันตัว มีความบรรเทาทุกข์อยู่ในตัว ไม่เหมือนคนที่ไม่มีเครื่อง
ป้องกันตัว มีแต่ความทุกข์เต็มที่ได้เต็มฐาน

การท่องเที่ยวในวิภังค์ก็มีลักษณะเช่นนั้น ไม่ผิดจากสิ่งนี้ไปได้เลย พระพุทธเจ้า
จึงสอนให้สร้างเครื่องป้องกันตัวจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง เหมือนคนเดินทาง จนกว่า
จะถึงจุดหมายปลายทางต้องมีเครื่องป้องกันตัวและเสบียงกรังต่าง ๆ เพื่อไม่ให้อดอยาก
ขาดแคลนในเวลาเดินทาง เดินไปก็ต้องมีสิ่งสวย มีสิ่งอาศัย อยู่ก็ต้องมีสิ่งอาศัย จะอยู่โดด

เดียวไม่ได้ เพราะไม่ใช่พระนิพพาน พระนิพพานนั้นเป็นผู้พอแล้ว จิตที่บริสุทธิ์เต็มภูมิแล้วเป็นจิตที่พอทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ไม่ต้องการอันใดเข้าไปส่งเสริม เพราะไม่มีความบกพร่อง

แต่จิตธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป ยังต้องอาศัยการส่งเสริมการบำรุงรักษา การไปจึงต้องอาศัยความสุขความเจริญเพื่อเป็นเครื่องบรรเทา ได้รับความสุขความสบาย แม้มีทุกข์ก็มีเครื่องบรรเทา มีสุขก็เป็นความสะดวกสบายในภพชาตินั้น ๆ

ท่านจึงสอนให้สร้างคุณงามความดีไว้เป็นเครื่องประดับใจ ไว้เป็นเครื่องส่งเสริมหรืออุ้มชูจิตใจของเรา เวลาจนตรอกจนมุมจนจริง ๆ ไม่มีที่พึ่งที่อาศัย สิ่งที่เราเคยอาศัยภายนอกมาเป็นเวลาเท่าไรก็ตาม เมื่อสุดวิสัยจะอาศัยสิ่งเหล่านั้นได้แล้วก็ไม่มีอะไรจะอาศัย นอกจากบุญจากกุศลที่เราได้สร้างไว้ เป็นก้ำกึ่งสารพัดนึกอยู่ภายในจิตใจของเรา เกิดในภพใดชาติใดก็ให้มีความสุขความสบาย พอเป็นเครื่องบรรเทากันไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าภพใดชาติใดก็พออยู่พอเป็นพอไปไม่เดือดร้อนวุ่นวายอะไรมากนัก ผิดกับที่ไม่มีอะไรเป็นเครื่องเสวยเป็นเครื่องบรรเทาเลยอยู่มาก

คนที่คิดอยากย้ายบ้านย้ายเรือนไปอยู่บ้านโน้นบ้านนี้ ก็เพราะความทุกข์ยาก ความขัดสนจนใจเป็นเครื่องบีบบังคับ ไปอยู่ที่โน้นเห็นจะดีกว่าที่นี่ ไปอยู่ที่นั่นเห็นจะดีกว่าที่นี่ จิตใจจึงต้องแส่ต้องแสวงให้ไป ไปแล้วก็อย่างว่านั่นแหละ ถ้าหากตัวของตัวไม่มีความสามารถอยู่แล้ว ไปอยู่ที่ไหนก็ได้รับความลำบากลำบาก เช่นเดียวกับอยู่สถานที่นี้นั่นแล

ถ้าเป็นผู้มีความสามารถอยู่แล้ว มีความสมบูรณ์พูนสุขด้วยสมบัติเงินทองข้าวของ คนเราย่อมไม่คิดอยากจะย้ายบ้านย้ายเรือนไปอยู่ที่ไหน เพราะการทำมาหาเลี้ยงชีพก็เป็นความสะดวกสบายอยู่แล้ว ก็ไม่ทราบจะโยกย้ายบ้านเรือนไปสู่สถานที่นั้นที่นี้ ได้รับความลำบากลำบากวุ่นวายอะไร อยู่สบายแล้วก็อยู่ไป นี่คือความทุกข์มันพาให้กระเสือกกระสน กระวนกระวาย ให้ไปที่นั่นว่าจะดี ไปที่นี้ว่าจะดี ถ้าหากเจ้าของไม่ดีอยู่แล้วไปไหนก็เท่าเดิม เพราะฉะนั้นธรรมของพระพุทธเจ้าจึงต้องสอนให้สร้างเจ้าของให้ดี

ภพใดก็ตามถ้าเป็นภพของผู้ไม่มีบุญ ภพของผู้มีบาปหนัก จะมีแต่พินแต่ไฟไปทุกภพทุกชาติ ดิ้นรนกวัดแกว่งไปอยู่ตลอดเวลา ด้วยอำนาจแห่งกรรมเผาผลาญจิตใจในภพชาตินั้น ๆ หาความสุขไม่ได้ ถ้าเป็นไปเพราะอำนาจแห่งบุญแห่งกุศล ไปภพใดก็มีแต่ความสุขความสบาย ไม่ดิ้นรนกวัดแกว่งไม่วุ่นวาย อยู่ไหนก็อยู่ได้คนเราถ้าไม่มีทุกข์มาบีบคั้นเสียอย่างเดียว แม้แต่มนุษย์เราถ้าไม่มีทุกข์มาบีบคั้นเราก็คืออยู่ได้ ทำไมจะอยู่ไม่ได้

ยิ่งทำจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยแล้ว ก็อยู่ในมนุษย์นี้แหละ เป็นมนุษย์ทั้งคนนี้แหละ แต่จิตก็เป็นอริยจิต เป็นวิสุทธิจิต จิตสบายไม่กระทบกระเทือนกับอารมณ์อะไร อะไรก็เข้าไม่

ถึง มีแต่ความสบายอยู่ทั้งวันทั้งคืนเย็นเย็นนอน หากจะมีอยู่บ้างก็เพียงธาตุเพียงชั้นธัมม
รบกวน เพราะความเจ็บนั้นปวดนี้ ตามเรื่องของธาตุชั้นที่ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็
แสดงไปตามเรื่องของมัน ส่วนจิตใจนั้นไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นความผาสุกเย็นใจ
หากว่าร่างกายไม่แตก อยู่ตั้งกับตั้งก็อยู่ไปได้ ไม่คิดอยากตายเพราะไม่มีทุกข์อันใดมา
บีบบังคับ

บุญกุศลนั้นแหละเป็นเพื่อนสองของเราในเวลาเดินทางหรือท่องเที่ยวในสังสารวัฏ
คือความหมุนไปเปลี่ยนมาแห่งภพแห่งชาติ ต้องมีบุญกุศลสมภารที่เราสร้างไว้เป็นเครื่อง
สนับสนุน เป็นเพื่อนสอง นึกถึงอะไรก็เป็นมาเกิดมาสนองความต้องการ ให้มีความสุข
ความสบาย อยู่ภพใดชาติใดก็พออยู่ถ้ามีบุญ

บุญคือความสุข ความสุขไม่ว่าสัตว์ตัวเล็กตัวน้อย อย่าว่าแต่มนุษย์เราต้องการเลย
เขาก็ต้องการเช่นเดียวกับเรา แต่เขาไม่มีความเฉลียวฉลาดเหมือนมนุษย์ พอที่จะสร้าง
ความสุขขึ้นที่จิตใจได้เหมือนเราเท่านั้น เขาก็อยู่ตามประสาของเขาไป เราเป็นมนุษย์ที่มี
ความฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าสัตว์ และมีศาสนาเครื่องชี้แนวทางฝ่ายเหตุให้เราได้ดำเนินด้วย
ความถูกต้อง และเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติศาสนา คือความสุขความพึงใจภายในใจ
ของเรา จิตใจเมื่อมีบุญมีกุศล อยู่ก็พออยู่ ไปก็พอไป ไปไหนก็พอไป เพราะมีความชุ่มเย็น
อยู่ภายในตัวอยู่แล้ว ท่านจึงสอนให้สร้างตรงนี้

ใจเป็นของสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าวัตถุสิ่งใดทั้งสิ้น ใจเป็นรากเป็นฐาน ใจเป็นผู้ท่องเที่ยว
ในภพน้อยภพใหญ่ ตามท่านกล่าวไว้ว่า อเนกชาติสังสาริ สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ ดังนั้นเป็นต้น
การท่องเที่ยวในวัฏสงสารนับประมาณไม่ได้มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ บัดนี้เราได้ทำลายแล้ว
ซึ่งกมลจักรคืออวิชชา ได้สิ้นสุดลงไปแล้ว บัดนี้เราเป็นผู้ไม่เกิดอีกแล้ว นี่คือพระอุทานของ
พระพุทธเจ้าที่ทรงรื้อกมลจักรที่พัดผันอยู่ภายในจิตใจ ให้ได้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปใน
ภพน้อยภพใหญ่ สิ่งนี้ขาดสะบั้นลงไปแล้ว เหลือแต่วิวิธภูมิจึงคือไม่หมุน เป็นความบริสุทธิ์
ล้วน ๆ นี่ก็หมายถึงใจ

เราทุกคนมีวาสนาด้วยกัน พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนไม่ให้ประมาทอำนาจวาสนาของ
กันและกัน เพราะมีอยู่ภายในจิตใจโดยเฉพาะ ไม่เป็นสิ่งที่มาออกร้านค้าขายเหมือน
สิ่งของต่าง ๆ แต่เป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิต ฝังอยู่อย่างลึก ไม่มีใครทราบ แม้ตัวเองก็ยังไม่
อาจทราบได้ เพราะมีสิ่งหนึ่งปิดบังอยู่ภายในตัวของตัวเราเอง

แต่พอที่จะทราบได้ว่าเรามีความเชื่อความเลื่อมใสในศาสนธรรม พอใจในการ
ทำบุญให้ทาน รักษาศีล ภาวนา นี่เป็นเชื้อเดิมแห่งนิสัยของผู้ที่เคยสร้างคุณงามความดี
เคยถือศาสนา เคยสร้างบุญญาภิสมภารมาแล้ว จึงยึดหลักนิสัยเดิมนี้ไว้ พอใจกับการ
บำเพ็ญของตนที่เคยเป็นมา แม้เราจะจำไม่ได้ว่าเราเกิดภพใดชาติใด ได้เคยสร้างคุณงาม

ความดีอย่างนี้หรือไม่ประการใดก็ตาม เราก็ถือเอาความเป็นของใจเราซึ่งแสดงอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นหลักพิจารณาได้เลย จิตเคยอย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้น นี่เป็นหลักใหญ่

वासनाอยู่ที่ใจ สร้างแล้วก็รวมเข้าไปสู่ใจ ๆ โดยลำดับ ๆ เมื่อวาสนาบารมีของเราแก่กล้าแล้ว เรื่องมีวาสนามากน้อยหากจะรู้ภายในตัวของเรา นั้นตอนนั้นเป็นตอนที่เปิดเผยเต็มที่แล้ว เจ้าของเห็นได้อย่างชัดเจน ได้ชมสมบัติ คือ ธรรมชาติอันล้ำค่าอยู่ในจิตใจของตน ทำให้เราเกิดความภาคภูมิใจในการบำเพ็ญของเรา แม้ชาติปัจจุบันถ้าหากเราละเลิกชาติใดไม่ได้ เราก็ได้ภาคภูมิใจใจว่าเราได้เคยทำมาอย่างนั้น ๆ จิตใจของเราจึงได้เป็นอย่างนี้ ๆ อย่างนี้เป็นต้น เป็นสิ่งที่ส่อให้เราเห็นได้อย่างชัด

ในโลกนี้ภพภูมิของสัตว์นั้นนะ มีมาก เรื่อยยับเพียงหมื่น ๆ แสน ๆ ภพภูมิเลยมีมากกว่านั้น ที่จิตมีทางที่จะเป็นไปได้ต่าง ๆ นานา เพราะสิ่งที่ไม่แน่นอนเหล่านี้แล และสิ่งที่ไม่ไวใจเหล่านี้แลซึ่งมีมาก พระพุทธเจ้าจึงสอนลงในจุดรวมว่า ผู้ใดเป็นผู้ที่จะไปสู่ในภพชาติใด ๆ ต้องขึ้นอยู่กับจิตนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นจงสร้างจิต ฝึกฝนอบรมจิตให้ดีเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าอบรมจิตนี้ด้วยดี คือโดยศีลโดยธรรมแล้ว จะมีสักกี่ร้อยล้านภพภูมิของสัตว์ก็ตาม จิตจะเกิดในภพภูมิที่ดีเท่านั้น เหมาะสมกับวาสนาบารมีของตน สิ่งเหล่านั้นก็เป็นโมฆะไปหมดกับจิตดวงที่มีความดี

ถ้าจิตไม่มีความดีสิ่งเหล่านั้นก็ล้อยู่มาก ไกลกับจิตดวงนี้ที่จะสวมใส่เข้าไปได้อย่างง่ายดาย พระพุทธเจ้าต้องกีดต้อนกันเอาไว้ด้วยพระโอวาทคำสั่งสอน ให้สัตว์โลกทั้งหลายได้พิจารณาและประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นแนวทางที่ถูกต้องแม่นยำไม่เป็นอย่างอื่น สุข ปุณฺณสุส อจฺจุโย การสั่งสมขึ้นซึ่งบุญย่อมนำมาซึ่งความสุข สุขทั้งชาตินี้ สุขทั้งชาติหน้าภาพหน้า สุขไม่มีจิตมีจาง สุขไม่เปื้อน ก็คือ สุขด้วยอำนาจแห่งบุญแห่งกุศล คือความสุขใจ จึงขอให้พากันอุตสาหะพยายาม

นี่เรามาบำเพ็ญเป็นกาลเป็นเวลา เพราะเราเป็นฆราวาส ต้องวิ่งเต้นชวนชวายเป็นปากเพื่อทอง เพื่อลูกเพื่อหลาน เพื่อญาติเพื่อวงศ์ เพื่อผู้เกี่ยวข้องมากน้อย มนุษย์เราอยู่ที่ไหนต้องมีความวุ่นวายกับกิจการงานเหล่านี้เหมือน ๆ กันหมด นั้นเป็นความจำเป็นส่วนหนึ่งที่เรจะต้องทำ ส่วนจิตใจคือการสร้างบุญสร้างกุศลก็อย่าปล่อย อย่าลดละ ให้พยายามทำเป็นคู่เคียงกันไป

ข้างนอกสมบัติภายนอกเราก็มี อาศัยได้ตลอดไป สมบัติภายในเราก็อาศัยได้ตลอดไปเช่นเดียวกันกับสมบัติภายนอก และเป็นสมบัติที่เฉพาะของตัวละบุคคล ๆ ที่จะต้องพึ่งพิงอิงอาศัยสมบัติอันนี้ อันเป็นแก้วสารพัดนึกอยู่ในจิตใจ ให้มีความสุขความเจริญในภพชาติต่อไป สมกับมนุษย์เรามีปัญญาเฉลียวฉลาด คาดหน้าคาดหลังเพื่อ

ตัวเองได้โดยถูกต้อง แล้วบำเพ็ญประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอน ซึ่งเป็นสาวก
ชาตธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว เราก็ไม่ผิดหวัง

อยู่ในโลกนี้ก็เกิดถูกต้องเหมาะสมแล้ว คือภูมิมนุษย์ ภาพหน้าก็จำต้องเหมาะสม
เช่นเดียวกัน เพราะอำนาจแห่งบุญแห่งกุศลเป็นผู้พาให้เกิดเป็นผู้พาให้เป็น นี่คือความ
แน่ใจของผู้สร้างบุญ

ฉะนั้นในอวสานแห่งการแสดงธรรมนี้ ขอบุญญาณภาพแห่งองค์สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ จงคุ้มครองท่านทั้งหลายให้มีความสุขกายสบาย
ใจ อย่าได้มีโรคพยาธิอันใดมาเบียดเบียนทำลาย ให้ได้บำเพ็ญคุณงามความดีเต็มสติ
กำลังความสามารถของตน จนถึงอวสานสุดท้าย ให้สมกับความมุ่งมาดปรารถนาดังที่ท่าน
ทั้งหลายมุ่งไว้แล้วโดยทั่วกัน จึงขอยุติเพียงเท่านี้
